
Momir Čećez

Kako u Evropsku uniju?

(Možemo li, ovakvi kakvi smo, u Evropu?)

Postoji jasno opredjeljenje svih političkih, državnih i drugih struktura u BiH za ulazak u Evropsku uniju. Ukupna aktivnost državnih i društvenih institucija je usmjerena ka tome cilju. Svakodnevica je ispunjena stalnim ponavljanjem da idemo ka učlanjenju u Evropsku uniju. Svaki skup, istupi političara, svaka ekonomska mjera i akcija u društvu se vežu za ulazak BiH u Evropsku uniju. Sve to je i razumljivo, jer je bez dvojbe budućnost BiH da postane član Evropske unije.

Pri svemu tome postavljaju se dva pitanja, prvo - da li je BiH, odnosno njena privreda ovakva kakva jeste, spremna da izdrži konkurenciju svjetskog tržišta kad uđe u Evropsku uniju i drugo - da li su mjere koje se u BiH poduzimaju na putu ka Evropskoj uniji dovoljne za ulazak u Evropsku uniju i za razvoj unutar te unije?

Poznate su ekonomske performanse privrede BiH, te ih neću opširnije iznositi. Da pomenem samo one glavnije... Privredni razvoj je vrlo nizak i smjeren društvenim proizvodom kreće se oko 50% nivoa razvoja 1990. godine. Rast društvenog proizvoda zadnjih godina (od 2000.) je nizak (2-3%) za nerazvijene zemlje, a ima tendencija opadanja. Najslavija strana privrede je veliki uvoz, a vrlo mali izvoz. Pokrivenost uvoza sa izvozom se kreće oko 30%, što znači da više od 3 puta uvozimo nego što izvozimo. To je posljedica ne samo ekonomske politike države već i niskog obima proizvodnje i nekonkurentnosti naše privrede na spoljnjem tržištu. To su dva temeljna obilježja svake ekonomije, bez čijeg napretka nema uspješne nacionalne ekonomije. Investicije kao bitan faktor razvoja su vrlo niske (19% bruto društvenog proizvoda u 2003. godini), pri čemu su posebno izostale očekivane inostrane investicije. Privatizacija, od koje se mnogo očekivalo je promašena. Loše koncipirana, još lošije provođena (čast rijetkim izuzecima)

pa zaustavljena, nije dovela ni do veće proizvodnje, ni do većih investicija, ni do novouposlenih radnika. Budžeti u BiH nemaju nikakvu razvojnu politiku, 60% sredstava u budžetu se troši na plate ogromne državne administracije.

Kada bi uporedili ove i ostale privredne pokazatelje, npr. konkurentnost, kvalitet, produktivnost pa i ukupne uslove za uspješan biznis sa drugim zemljama u Evropi i svijetu; dobili bi vrlo lošu sliku o stanju u nas i našim uslovima za ulazak u Evropsku uniju (o tome ću iznositi podatke u nastavku teksta).

Vrlo loši pokazatelji u porastu proizvodnje, produktivnosti i konkurentnosti izazvali su i mnoge socijalne probleme. Broj nezaposlenih je prešao 40% i bliži se broju ukupne zaposlenosti. Mnogi zaposleni ne primaju redovne plate, a za neke se ne uplaćuju doprinosi za zdravstveno i penziono osiguranje. Mnogo je siromaštva u BiH, ispod granice siromaštva je 20% stanovništva, a 30% je na samoj granici ili neznatno iznad nje, tako da se može zaključiti da oko 50% stanovništva živi u siromaštvu. BiH je sa socijalnog stanovišta vrlo nestabilna država sa čestim i mnogobrojnim protestima koji nose u sebi mogućnost šireg protesta i socijalnih nemira. Postojeće vladajuće strukture preduzimaju vrlo malo da se poveća proizvodnja i da se rješavaju nezaposlenost i socijalni problemi. U njihovom ponašanju preovlađuje filozofija ličnog interesa, kratkoročnog preživljavanja, a nema brige za budućnost. Preovladava sistem u kome se opravdava svako nečinjenje i nebriga, u kome se parcijalni i pojedinačni uspjesi izdižu na opse značajni nivo i zamagljuje pravi problemi.

Za ulazak u Evropsku uniju nužan je znatno veći nivo razvijenosti, veći društveni proizvodi i znatno bolje druge ekonomske performanske. U nas je nužna drukčija koncepcija reformi. Nije dovoljno da izgrađujemo državne institucije (to je naravno nužno) na čemu uglavnom insistira Međunarodna zajednica, već treba obuhvatiti dublje i šire našu privrednu stvarnost i donositi mjere i iz mikroekonomije, što će voditi porastu proizvodnje. Roba i nove vrijednosti (dohodak) se stvaraju na mikro nivou. To bi nazvao ekonomskom reformom, ukoliko postojeće vladajuće strukture to žele i mogu da izvedu. Naime, svaka zemlja koja ulazi u Evropsku uniju ulazi i u slobodno evropsko tržište i ako nema barem neki nivo razvijenosti i konstruktivnosti, te druge uslove nužne za uspješno poslovanje, ekonomija te zemlje neće izdržati na tom tržištu i ona će dalje propadati. Na konkurenost utiču i korupcija, kriminal, sigurnost ugovora, pa i sloboda štampe, zatim kvalitet infrastrukture i sistem obrazovanja. U Sloveniji koja je deset puta razvijenija od naše privrede i konkurentnija, nakon ulaska u Evropsku uniju neke firme su se susrele sa teškoćama te su morale smanjivati proizvodnju ili provoditi rekonstrukciju.

Kod nas se i sa pričom o ulasku u Evropsku uniju stvara lažni optimizam, kao i da će se time svi problemi riješiti. Sličnu situaciju smo imali i prije nekoliko godina, kad se tvrdilo da ćemo sa privatizacijom riješiti

sve probleme u privredi. Nemojmo opet pasti u istu zabludu.

Vlade (države i entiteta) su preokupirane institucionalnim promjenama, odnosno, onim što Međunarodna zajednica traži kao uslov za ulazak u Evropsku uniju. Ali, ni vlade, a još manje Međunarodna zajednica ne sagledavaju realno stanje u privredu u mikro-ekonomiji. Nikoga ne brine niska produktivnost, slabi menadžmenti, niska konkurentnost na svjetskom tržištu, slab kvalitet proizvoda, nedostatak zdravog poslovnog morala, slaba i neefikasna administracija, poslovno okruženje, kao bitnom uslovu dobrog biznisa, pravna zaštita, efikasnost itd., da i ne govorimo o potpunom zanemarivanju naučno-istraživačkog rada i inovatorstva u privredi. To su glavna obilježja svake privrede i ekonomskog sistema i one nacionalne ekonomije koja znatnije zaostaje za svjetskim tržištem u tim pokazateljima nemaju što tražiti ni u Evropskoj uniji, niti na svjetskom tržištu. Ako se pak dogodi da iz nekih drugih razloga (političkih sigurnosti) neke zemlje, pa i BiH bude uključena u Evropsku uniju, njena ekonomija će nazadovati, društvo će se ubrzano raslojavati na manji procenat bogatih i dobro živjećih i na masu siromašnih koji će živjeti sve teže i teže.

Da bi sagledali položaj i obilježja privrede BiH u vezi sa navedenim, iznijet ću uporedne pokazatelje o BiH i nekim prednjim ekonomskim pokazateljima koristeći izvještaj Svjetskog ekonomskog foruma u radu «Globalna konkurentnost, Izvještaj za 2004-2005. g.».

U toj publikaciji izneseni su rezultati istraživanja konkurentnosti u 104 zemlje svijeta koje obuhvataju 97% svjetskog društvenog proizvoda. U tom izvještaju je uključeno 40 zemalja iz Evrope, 23 zemlje iz Afrike, 21 zemlja iz Azije (zajedno sa Australijom) i 20 zemalja Južne i Sjeverne Amerike. Posebnim istraživanjima sa saradnicima u svakoj od 104 zemlje određenih podataka i pokazatelja, te koristeći posebnu metodologiju, Svjetski ekonomski forum je utvrdio opšte i široko prihvaćene indikatore da bi mogao porediti i pratiti razvoj u pojedinim zemljama. Tako su oni došli do jedinstvenih pokazatelja razvoja, prvo «The Growth Competativeness Index» (Indeks rasta konkurentnosti) i drugi srodni pokazatelj je «The Business Competativeness Index». Prvi pokazatelj - Indeks rasta konkurentnosti sastoji se iz tri dijela, i to:

- a) makro-ekonomskog okruženja,
- b) stanja javnih i političkih institucija,
- c) rastući značaj tehnologije u ekonomskom razvoju.

U pripremi i kompoziciji indeksa konkurentnosti učestvovali su i profesori sa Harvarda Jeffrey Sacks i John Mc. Arthur. Svaki od tri navedena dijela (a, b i c) je vrednovan sa 1/3 pri utvrđivanju indeksa rasta konkurentnosti.

Makro-ekonomsko okruženje uključuje makro-ekonomsku politiku, stabilnost privrede, troškove javne potrošnje (budžet) finansijsko tržište i kreditni rejting date zemlje. U pokazatelju «Stanje javnih institucija» su, pored javnih ustanova i njihovog funkcionisanja uključeni i zakonitost, korupcija, ugovori itd. Tehnološki indeks uključuje razvijenost nauke i njenu povezanost sa privredom, inovacije i pronalazaštvo, te razvijenost komunikacija.

Po svodnom Growth Competativeness Index-u Indeks rasta konkurentnosti, među 104 zemlje, Bosna i Hercegovina se nalazi na 83 mjestu. Ako pogledamo kojih je 10 zemalja ispred i iza nas, onda vidimo da nam najbliže društvo čini 9 zemalja iz Afrike, 5 zemalja Južne Amerike, 4 zemlje iz Azije i 3 zemlje iz Evrope. Ako pak pogledamo 25 posljednjih zemalja (u koje spada i BiH) onda je tu 10 zemalja Afrike, 8 zemalja Južne Amerike, 2 zemlje Azije i 4 zemlje Evrope (to su: Ukrajina, Srbija i Crna Gora, Makedonija i Đordija).

Najpovoljniji rast konkurentnosti imaju Finska, SAD, Tajvan, te skandinavske zemlje. Od bivših jugoslovenskih republika Slovenija je na 33 mjestu, Hrvatska na 61 mjestu, Makedonija na 84, a Srbija i Crna Gora na 89 mjestu.

Među prvih 40 zemalja su: 24 iz Evrope, 13 iz Azije i 3 Sjeverna i Južna Amerika, a ni jedna iz Afrike. To odražava i sliku ekonomske razvijenosti.

Struktura po kontinentima

	Evropa	Azija	Afrika	Južna i Sjeverna Amerika
Prvih 20 zemalja	11	7	0	2
Drugih 20 zemalja	13	6	0	1
Trećih 20 zemalja	5	1	5	9
Četvrtih 20 zemalja	3	6	5	6
Petih 20 zemalja	5	3	7	5

Ako dekomponujemo indeks rasta konkurentnosti na njegova 3 sastavna dijela vidjećemo da se BiH po makro-ekonomskom okruženju i uslovima nalazi na 85 mjestu, znači nešto nepovoljnije od opšteg konkurentnog indeksa. Iza nas su uglavnom Afričke i Južno-američke zemlje, te Đordija i Srbija i Crna Gora od evropskih zemalja. U tome je Indeks

zakonitosti i vrijednosti ugovaranja na 80 mjestu, a indeks korupcije je na 66 mjestu, pa stabilnost na 61 mjestu, ali smo po državnim (budžetskim) troškovima na 91 mjestu, a po kreditibilnosti zemlje takođe na 91 mjestu.

Po indeksu «Stanje javnih institucija» BiH je na 78 mjestu, znači nešto povoljnije od indeksa makro-ekonomskog okruženja. Po tehnološkom indeksu smo na 82 mjestu. Svi ovi pokazatelji svjedoče o našem nepovoljnom konkurentskom položaju, pri čemu je makro-ekonomsko okruženje najnepovoljnije. Opšti pogled na raspored zemalja po Indeksu rasta konkurentnosti ukazuje da mi pripadamo najnižoj skupini od 20% analiziranih zemalja i da su nam društvo uglavnom nerazvijene zemlje Afrike i Južne Amerike, te par najnerazvijenih zemalja Evrope. Postavlja se pitanje kako ćemo takvi u Evropu.

Indeks poslovne konkurentnosti (The Business Competativeness Index) je komplementaran sa makro-ekonomskim pristupom indeksa rasta konkurentnosti. On obuhvata mikro-ekonomske uslove i dato stanje produktivnosti u svakoj od analiziranih 104 zemlje. On pokazuje poslovno okruženje u svakoj zemlji, operativnu praksu i strategiju preduzeća, te kvalitet mikro-okruženja u datoj zemlji. Tako se i izračunavanje indeksa poslovne konkurentnosti sastoji iz dva pod-indeksa:

- a) Ranga operativne prakse i strategije preduzeća
- b) Kvaliteta nacionalnog poslovnog okruženja

Po indeksu poslovne konkurentnosti Bosna i Hercegovina se nalazi na 93 mjestu od 104 zemlje. Po operativnoj praksi i strategiji preduzeća BiH je na 96 mjestu, a po kvalitetu nacionalnog poslovnog okruženja na 92 mjestu. Znači BiH se nalazi među 11 zemalja sa najnižim indeksom poslovne konkurentnosti. Ako analiziramo 10 zemalja koje su po tom indeksu ispred nas, i 10 zemalja iza nas, onda ćemo utvrditi da smo u društvu sa: 2 zemlje iz Evrope (Srbija i Crna Gora- 85 i Makedonija- 83), jednom zemljom iz Azije (Bangladeš - 95), 9 zemalja Afrike i 7 zemalja Južne Amerike. Ako znamo da je analizirano ukupno 22 zemlje iz Afrike, slijedi zaključak da smo mi po ovom pokazatelju kao prosječna afrička zemlja...

Neznatno smo povoljniji u kvalitetu poslovnog okruženja ali, ipak, na 92 mjestu, dok smo najslabiji u operativnoj praksi i strategiji preduzeća. To ukazuje da nam je menadžment vrlo slab. Po indeksu poslovne konkurentnosti na prvom mjestu su SAD, na drugom Finska, te Skandinavske zemlje. Među prvih 40 zemalja, 21 je iz Evrope, 12 iz Azije, 2 iz Afrike (Južna Afrika i Tunis) i 5 iz Sjeverne i Južne Amerike (to su: 3 iz Sjeverne Amerike te Brazil i Čile iz Južne Amerike).

Nad ovakvim stanjem poslovne konkurentnosti moraju se zabrinuti i vladajuće strukture i menadžmenti u preduzećima, jer sa postojećim karakteristikama i pokazateljima u mikro-ekonomiji sigurno ne može u Evropsku uniju.

U savremenoj ekonomskoj literaturi značajno mjesto zauzima pitanje odnosa državne uprave i menadžmenta prema poslovnom okruženju i uslovima poslovanja, i to prvenstveno sa stanovišta promjene i unapređenja faktora koji na to utiču. To nije spor, evolutivan proces, već hitan, revolucionarni proces u uslovima brže dinamike tehnološkog i ekonomskog razvoja. Ovo je vrlo važno i za nas u BiH jer se to ne shvata ozbiljno i prema značaju koji ima u suvremenom razvoju.

Kao primjer uspjeha navodi se Čile, mala država u Južnoj Americi koja se razvijala mnogo brže od ostalih zemalja u razvoju, povećala dohodak po glavi stanovnika i znatno smanjila siromaštvo. Da navedem samo da je Čile najuspješnija država u Južnoj Americi, da se nalazi na 22 mjestu prema Indeksu rasta konkurentnosti. Za nas je posebno značajan porast izvoza koji je Čile ostvario. Izvezio je 1975. godine 1,5 milijardu US \$, a 1985. godine 3,8 milijardi, a 1995. godine 16,0 milijardi američkih dolara, da bi 2003. godine izvezao čak 21,0 milijardu US \$.

Pri analizi konkurentnosti koristi se i upoređuje međunarodna produktivnost. Tu postoji jedan metodološki problem. Naime, nećemo dobiti iste rezultate ako produktivnosti izračunavamo prema rastu društvenog proizvoda po radnom satu ili po glavi stanovnika. Odmah je jasno da to ovisi i od učešća aktivnog zaposlenog stanovništva date zemlje. Tako je produktivnost u Evropskoj uniji veća ako se izračunava po radnim časovima nego u SAD, dok je veća produktivnost u SAD ako se utvrđuje metodom po društvenom proizvodu po stanovniku.

Neki autori (kao William Easterly, Craig Buruside i David Dollar) su ispitivali i da li strana finansijska pomoć može unaprijediti konkurentnost zemalja u razvoju, te su došli do zaključka da nije bilo većeg uspjeha u tom pogledu. Glavne uzroke vide u nesposobnosti i birokratiji u Agencijama za pomoć i u činjenici da ti projekti nisu imali inopodršku da bi održali uspješno poslovanje, te da, često, politički uslovi nisu tome pogodovali. Oni zaključuju da će, samo u povoljnijem ekonomskom i političkom okruženju, i spoljna ekonomska pomoć znatnije uticati na rast.

U drugom dijelu pomenutog teksta Svjetskog ekonomskog foruma «The Global Competativeness Report 2004-2005», dato je nekoliko karakterističnih podataka, pojedinačno za svaku od 103 analiziranih zemalja. Postavljeno je 14 pitanja u svim zemljama i odgovori su rangirani prema odgovorima ispitanika. Posebno je korisno što je dat i grafikon za svaku zemlju sa navođenjem faktora koji su najveći problem u poslovanju. Tako

je i za Bosnu i Hercegovinu najveći problem neefikasna administracija, odnosno birokratija. Na drugom mjestu je politička nestabilnost, a na trećem mjestu je korupcija. Eto tri najveća problema za poslovanje koja su navedena u anketi Svjetskog ekonomskog foruma. Pa i mi znamo za to, te nas to ne iznenađuje. Za brigu je što se u BiH preduzima vrlo malo i da se poveća efikasnost administracije i da se smanji korupcija, a politička nestabilnost nam je izgleda sudbina. Potrebno bi bilo da se izrade dugoročni programi za promjene u tim domenima.

Sljedeća tri problema po redoslijedu su kriminal i krađe, dostupnost finansiranja i poreski sistem. Tri različita područja koja se mogu rješavati ako bi vladajuće strukture bile spremne za to. Sljedećih šest problema koji utiču na poslovanje su: nestabilnost vlade, niska etika rada, neadekvatno obrazovana radna snaga, visina poreza, neadekvatna infrastruktura, te radničko zakonodavstvo. Ovi faktori utiču znatno manje nego navedenih prvih šest, ali ipak su prepreka za uspješno poslovanje. Ako pogledamo tih 12 navedenih faktora koji stvaraju probleme u poslovanju, onda je jasnije zašto i pored svih drugih mjera nema inostranih i domaćih investicija u BiH.

Među faktore koji najviše utiču na poslovanje u pomenutom tekstu je naveden i rang nekih drugih uslova i faktora koji su značajni i koji umanjuju konkretnost privrede. U domenu makro-ekonomskog orkuženja BiH je u štednji na 100-tom mjestu, po kreditnom rejtingu zemlje smo na 91 mjestu, po trošenju na administraciju smo na 91 mjestu. Nešto povoljnije stanje je u dostupnosti kreditima gdje smo na 67 mjestu, i realnosti u kursu domaće valute gdje smo na 61 mjestu od 104 zemlje.

U vezi sa javnim institucijama stanje je nešto povoljnije. Tako smo po zaštiti prava svojine na 95 mjestu, po nezavisnosti sudstva smo na 78 mjestu, po organizovanom kriminalu BiH je na 75 mjestu, a po kršenju obaveze plaćanja pri uvozu BiH je na 66 mjestu u svijetu, od 104 zemlje.

U vezi tehnoloških uslova BiH preduzeća imaju vrlo lošu poziciju, kao i po sposobnosti preduzeća da primijene novu tehnologiju, BiH je na posljednjem mjestu, a po tehnološkoj sposobnosti je na 102 mjestu. Po trošenju na istraživanje i razvoj nalazimo se na 97 mjestu, po korištenju interneta BiH je na 81 mjestu. Po pristupnosti internetu u školama na 76 mjestu i, po saradnji između univerziteta i privrede na istraživanjima, BiH je na 73 mjestu.

Šta se nameće kao zaključak u vezi sa glavnim ciljem BiH za ulazak u Evropsku uniju, djelatnosti državnih i političkih struktura i naprijed iznesene slike o stanju i konkurentnosti privrede u Bosni i Hercegovini? Prvi zaključak je da su oni neusklađeni i da se sa postojećim stanjem u konkurentnosti ne može u Evropsku uniju, te da dosadašnji angažman države na reformama u privredi ne donosi zadovoljavajuće rezultate u približavanju Evropi, a skoro nikakve rezultate u mikro-ekonomiji i konkurentnosti.

Nažalost, u našim uslovima potrebno je stalno ponavljati notorne istine: da zdrava i efikasna administracija, efikasno zakonodavstvo, demokratske institucije, socijalni uslovi i druga infrastruktura doprinose zdravoj ekonomiji, doprinose rastu privrede i razvoja, ali one ne stvaraju bogatstvo, novi dohodak. Dohodak se stvara u preduzeću i mikro-ekonomiji. Zato su za razvoj privrede, pored institucionalnih mjera, vrlo važne i mjere makro-ekonomske politike, mjere i uslovi pod kojima se direktno utiče na proizvodnju, izvoz, promet i sl.

Posmatrajući našu svakodnevnicu, izgleda da postojeće vlade u BiH nemaju osjećaj, znanje ili kapaciteta da obuhvate cjelinu ekonomskih kretanja, te da ravnomjerno djeluju i na institucionalnom i makro-ekonomskom planu, kao i na mikro-ekonomiji i konkurentnosti.

Drugi zaključak koji se nameće iz ukupnog stanja u privredi i BiH je da se iz osnova moraju mijenjati stavovi, ponašanje i odnos državnih i političkih struktura prema privredi. Nisu politika i nacionalno ponašanje glavna pitanja našeg društva. Osnovno je pitanje privreda, ono od čega se živi, što je svakodnevna briga većine stanovništva u BiH. Ako se političke partije u BiH ne okrenu tom problemu i ne počnu raditi na rješavanju životnih pitanja građana oni će na dužu stazu izgubiti podršku glasača, a narod će platiti veliku cijenu u daljem padu ionako niskog standarda. Jasno je da ovakvi kakvi smo ne možemo u Evropu, čak ako bi nas nekim čudom i prihvatili, privreda BiH bi nazadovala, jer ovakva ne bi mogla izdržati svjetsku i evropsku konkurenciju. Znači, prioritet je privredni oporavak i razvoj, pa onda ulazak u Evropu, te bi trebalo u tom smislu usmjeriti i političku aktivnost i djelovanje javnih medja.

Na prvom mjestu, treba izraditi strategiju privrednog razvoja BiH, treba misliti na budućnost i ne ograničiti se na ono što OHR traži. Ta strategija treba da sadrži i sve uslove u kojima se obavlja privredna djelatnost a na njenoj izradi trebaju raditi najbolji stručnjaci iz BiH, bez uticaja Međunarodne zajednice. Vlade BiH trebaju revidirati i upotpuniti društvene reforme koje su u toku i sačiniti novu ekonomsku reformu koja će obuhvatiti i privatizaciju i sanaciju velikih javnih preduzeća i uvođenje novog menadžmenta u preduzećima i otvorenost prema okruženju i svjetskoj privredi. Ona mora sadržavati konkretne mjere za povećanje proizvodnje i konkurentnost privrede BiH, itd. Ta ekonomska reforma mora imati i socijalni program kao smanjenje nezaposlenosti i siromaštva.

Možda bi, ukoliko se odmah i uporno prihvatimo rješavanja privrednih, životnih problema, u narednih deset godina imali šansu da se priključimo Evropi. Ako se, pak, nastavi kao do sada, nama ni Evropa, niti ko drugi ne može pomoći. BiH će u tom slučaju dalje ekonomski zaostajati i propadati na svjetskoj listi zemalja u razvoju.

Rezime

Privreda BiH je blizu kriznog stanja i sa niskom stopom rasta društvenog proizvoda sa vrlo malim izvozom, a velikom uvozom gdje izvoz pokriva svega oko 30% uvoza, sa niskim investicijama, sa preko 40% nezaposlenih, nije spremna za Evropsku uniju. Sa vrlo lošim makro-ekonomskih pokazateljima, a sa još lošijim mikro-ekonomskim, niti jedna ekonomija pa ni ekonomija BiH ne može u Evropu. U ekonomskoj politici BiH i aktivnostima vlade dominira rješavanje institucionalnih pitanja, odnosno ono što traži Međunarodna zajednica, a zanemareni su pravi ekonomski problemi, posebno oni iz mikro-ekonomije. Suviše se priča u prazno o ulasku u Evropu i time se stvara lažni optimizam i zamagljuje pravi problemi.

Kakav je položaj privrede BiH najbolje ilustruju uporedni podaci o konkurentnosti koje je obradio Svjetski ekonomski forum. Od 104 analizirane zemlje BiH se po Growth Competativeness Indeksu nalazi na 81 mjestu, po makro-ekonomskom okruženju je na 85 mjestu. Po indeksu poslovne konkurentnosti – (The Business Competativeness Index), tj. po mikro-ekonomskim pokazateljima BiH je na 93 mjestu a po operativnoj praksi i strategiji preduzeća na 96 mjestu. Po ovim i mnogim drugim pokazateljima BiH je među 20-tak afričkih i južnoameričkih zemalja. Možemo li ovakvi u Evropsku uniju?

Postoji neusklađenost između glavnog cilja- ulaska u Evropsku uniju, djelatnosti državnih i političkih struktura i prave slike o problemima, stanju i razvoju privrede. Imamo priliku da u narednih deset godina promjenom djelovanja državnih organa i okretanjem ka budućnosti i rješavanju privrednih i životnih problema, stvorimo uslove da se možemo nadati ulasku u Evropsku uniju.